

Spekter grafov III: aplikacije

R. Škrekovski

26. maj 2014

Kompleksna omrežja lahko analiziramo s pomočjo informativnih mer. Mere so kvantitativni opis značilnosti mrež in nam pomagajo modelirati kompleksna omrežja, določiti njihove lastnosti, karakterizacijo in klasifikacijo.

Z merami središčnosti kvantitativno določimo, koliko je posamezno vozlišče pomembno. Poznamo naslednje mere središčnosti:

- središčnost stopnje
- središčnost glede na vmesnost
- središčnost lastnega vektorja
- Katz središčnost
- PageRank
- ...

Središčnost lastnega vektorja

V omrežjih nas ponavadi ne zanima samo lokalni vpliv vozlišča, temveč tudi kako pomembno je to vozlišče v celem grafu. Oseba, ki pozna le nekaj zelo vplivnih oseb, je velikokrat mnogo pomembnejša od osebe, ki sicer pozna več oseb, a le-te nimajo nobenega vpliva v omrežju. Hočemo torej mero, ki bo upoštevala položaj točke glede na vsa ostala vozlišča in povezave med njimi. Ena izmed takih mer je središčnost lastnega vektorja.

Naj bo x normiran glavni dominantni vektor matrike sosednosti A , x -u torej pripada največja lastna vrednost. Označimo z $v_i \in V(G)$ vozlišča grafa. Tedaj vozlišču v_i pripada i -ti element vektorja x . To število je **središčnost lastnega vektorja** za vozlišče i .

Želimo, da so vrednosti središčnosti pozitivne za vsako vozlišče. Perron-Frobeniusov izrek nam zagotovi ravno to.

Izrek 1 (Perron-Frobeniusov izrek za grafe) *Naj bo G povezan graf in A matrika sosednosti. Potem*

- 1. je λ_1 pozitivna,*
- 2. lastni vrednosti λ_1 pripada lastni vektor x , za katerega so vse koordinate pozitivne, tj. $x > 0$,*
- 3. $\lambda_1 > |\lambda|$ za katerokoli drugo lastno vrednost $\lambda \neq \lambda_1$.*

Toda za velika omrežja je računanje lastnih vektorjev matrik zahteven postopek, v večini primerov pa celo neizvedljiv. Na srečo se iskanje dominantnega lastnega vektorja lahko zelo poenostavi.

Izberimo poljuben vektor x , ki ni pravokoten na glavni lastni vektor v_1 matrike sosednosti A . Označimo z v_i ; $2 \leq i \leq n$ še ostale lastne vektorje in z λ_i ; $1 \leq i \leq n$, pripadajoče lastne vrednosti. Tedaj lahko x zapišemo kot linearno kombinacijo lastnih vektorjev

$$x = \alpha_1 v_1 + \alpha_2 v_2 + \cdots + \alpha_n v_n,$$

kjer $\alpha_1 \neq 0$. Če na x k -krat uporabimo preslikavo A , dobimo

$$A^k x = \lambda_1^k \alpha_1 v_1 + \lambda_2^k \alpha_2 v_2 + \cdots + \lambda_n^k \alpha_n v_n.$$

Levo in desno stran delimo z λ_1^k , ki je po Perron-Frobeniusovem izreku strogo pozitivna. Dobimo

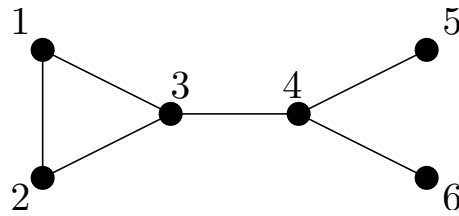
$$\frac{A^k x}{\lambda_1^k} = \alpha_1 v_1 + \frac{\lambda_2^k \alpha_2 v_2}{\lambda_1^k} + \cdots + \frac{\lambda_n^k \alpha_n v_n}{\lambda_1^k}.$$

Ker je $\lambda_1 > \lambda_j$ pri $2 \leq j \leq n$, velja: ko gre k v neskončnost, se izraz $\frac{A^k x}{\lambda_1^k}$ približuje $\alpha_1 v_1$. Označimo sedaj

$$d_k = \frac{A^k x}{\|A^k x\|}.$$

Po prejšnjem premisleku velja: ko k raste čez vse meje, se d_k približuje ravno v_1 . Če torej izberemo poljubno začetno oceno za x , bo d_k skonvergirala proti dominantnemu lastnemu vektorju. Tako lahko dokaj hitro dobimo zelo dobro oceno za središčnost lastnega vektorja.

Primer. Poglejmo si primer izračuna centralnosti lastnega vektorja za spodnji graf

Njegova matrika sosednosti je

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}.$$

Lastne vrednosti matrike so

$$\{-1.89122, -1., -0.704624, 0., 1.31743, 2.27841\}$$

med katerimi je največja

$$\lambda_1 \approx 2.27841.$$

S potenčno metodo poiščimo še dominantni lastni vektor, za začetni približek vzamimo $d_0 = (1, 1, 1, 1, 1, 1)$. Vmesni rezultati so predstavljeni v spodnji tabeli.

k	d_k	$ \lambda_1 d_k - A d_k $
1	(0.377964,0.377964,0.566947,0.566947,0.188982,0.188982)	0.415307
5	(0.456538,0.456538,0.563539,0.449404,0.178335,0.178335)	0.146430
10	(0.453986,0.453986,0.591403,0.408878,0.188221,0.188221)	0.057371
20	(0.456587,0.456587,0.58536,0.415745,0.183801,0.183801)	0.008907
30	(0.456925,0.456925,0.584395,0.416903,0.183186,0.183186)	0.001383
50	(0.456985,0.456985,0.584222,0.417111,0.183076,0.183076)	0.000033
51	(0.456987,0.456987,0.584214,0.417121,0.183071,0.183071)	0.000028

Katz središčnost

Središčnost želimo uporabiti tudi na usmerjenih grafih. V primeru, ko ima vozlišče samo izhodne povezave, dobi središčnost vrednost 0, kar je smiselno. Toda vsako vozlišče, ki ima vhodno povezavo iz vozlišča z mero središčnosti 0, za tako povezavo ne dobi nobenega deleža. Da bomo take primere upoštevali, je Katz vpeljal naslednjo središčnost:

$$x_i = \alpha \sum_{j=1}^n A_{ji} x_j + \beta,$$

kjer sta α , β pozitivni konstanti. Tako vsaka točka grafa dobi majhno količino centralnosti β .

V matrični obliki to zapišemo takole

$$x = \alpha A^\top x + \beta \mathbf{1},$$

in od tukaj

$$x = \beta (I - \alpha A^\top)^{-1} \mathbf{1}.$$

Brez izgube za splošnost lahko vzamemo $\beta = 1$, ker nas ne zanima absolutna magnituda centralnosti. Tako dobimo

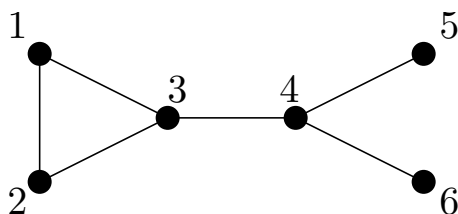
$$x = (I - \alpha A^\top)^{-1} \mathbf{1}.$$

Naslednji korak je določiti $\alpha > 0$. Nočemo $\alpha = 0$, ker v tem primeru ima vsaka točka enako centralnost β . Za določene $\alpha > 0$ pa je lahko matrika $I - \alpha A^\top$ brez inverza. Ker je λ_1 največja lastna vrednost, velja $\lambda_1 \geq \lambda_j$ za vsak $j = 2, 3, \dots, n$ in zato tudi $\frac{1}{\lambda_1} \leq \frac{1}{\lambda_j}$. To pa pomeni, da za vsak j in izbrani α velja $\alpha < \frac{1}{\lambda_j}$ in ni nevarnosti, da bi bila matrika $I - \alpha A^\top$ singularna.

EksPLICITNA rešitev pride iz enačbe, s katero lahko učinkoviteje in hitreje poiščemo x iterativno

$$x = \alpha A^\top x + \beta \mathbf{1}.$$

Primer. Na istem grafu izračunajmo Katz središčnost z iterativno metodo in $\alpha = \frac{1}{2\lambda_1}$.

Vozlišče i	$k = 1$	$k = 5$	$k = 10$	$k = 20$	$k = 50$
1	1.4389	1.90171	1.93296	1.93398	1.93398
2	1.4389	1.90171	1.93296	1.93398	1.93398
3	1.65835	2.28001	2.3207	2.32199	2.32199
4	1.65835	2.12658	2.1552	2.15614	2.15614
5	1.21945	1.45964	1.47276	1.47317	1.47317
6	1.21945	1.45964	1.47276	1.47317	1.47317

PageRank

Google je v želji po čim boljšem vračanju rezultatov svojega iskalnika konstruiral mero središčnosti, ki se po enem od izumiteljev Larry-u Page-u imenuje PageRank. Mera je popolnoma neodvisna od vsebine spletnih strani, upošteva le njihove medsebojne povezave. Vektor PageRank središčnosti za vsako vozlišče, ki predstavlja neko spletno stran v svetovnem spletu, je rešitev enačbe

$$x_i = \alpha \sum_{j=1}^n A_{ji} \frac{x_j}{\deg^+(v_j)} + \beta,$$

kjer sta α , β pozitivni konstanti. V matrični obliki to zapišemo takole

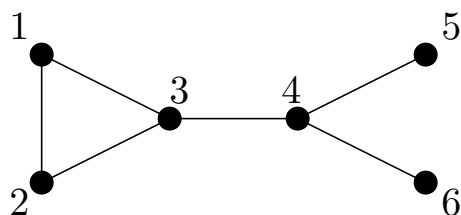
$$x = \alpha A^\top D^{-1} x + \beta \mathbf{1}, \quad (1)$$

kjer je D diagonalna matrika z $D_{ii} = \max\{1, \deg^+(v_i)\}$ in od tukaj

$$x = \beta (I - \alpha A^\top D^{-1})^{-1} \mathbf{1} = \beta D (D - \alpha A^\top)^{-1} \mathbf{1}.$$

Veljati mora še $\alpha < \frac{1}{\lambda_1}$, kjer je λ_1 največja lastna vrednost matrike $A^\top D^{-1}$, iz istega razloga kot pri Katz centralnosti – singularnosti. Enačba (1) nam podaja tudi način za iterativni izračun PageRank mere središčnosti.

Primer. Spet vzemimo naš testni graf in na njem izračunajmo PageRank središčnost. Uporabili bomo iteracijo po enačbi (1) parameter $\alpha = \frac{1}{2\lambda_1}$, kjer je λ_1 glavna lastna vrednost, začetni približek pa bo kar vektor enic $\mathbf{1} = (1, 1, 1, 1, 1, 1)$. V spodnji tabeli so predstavljeni rezultati po 1., 5., 10. in 20.-ti iteraciji.

Vozlišče i	$k = 1$	$k = 5$	$k = 10$	$k = 20$
1	0.312967	0.161387	0.160961	0.160961
2	0.312967	0.161387	0.160961	0.160961
3	0.422693	0.181096	0.18056	0.18056
4	0.642144	0.207883	0.207045	0.207044
5	0.203242	0.145396	0.145237	0.145237
6	0.203242	0.145396	0.145237	0.145237

Največja lastna vrednost matrike $A^\top D^{-1}$ je 1 oz. blizu 1, kar implicira $\alpha_1 \in (0, 1)$. V praksi Google uporablja $\alpha = 0.85$.

Izrek o prepletanju

Izrek 2 Lastne vrednosti $\lambda_1 \geq \lambda_2 \geq \dots \geq \lambda_n$ hermitske matrike reda n H (tj. $H = \overline{H}^T$) se prepletajo z lastnimi vrednostimi $\mu_1 \geq \mu_2 \geq \dots \geq \mu_{n-1}$ poljubne glavne podmatrike N reda $n - 1$, tj. velja

$$\lambda_1 \geq \mu_1 \geq \lambda_2 \geq \mu_2 \geq \dots \geq \mu_{n-1} \geq \lambda_n.$$

Posledica. Naj bo G graf na n točkah in H induciran podgraf grafa G na $n - 1$ točkah. Potem se jim lastne vrednosti prepletajo.

Posledica. Naj bo G graf na n točkah in H induciran podgraf grafa G na $p (< n)$ točkah. Potem velja

$$\lambda_1(G) \geq \lambda_1(H) \quad \text{in} \quad \lambda_n(G) \leq \lambda_p(H).$$

Trditev. Za vsak graf G velja

$$\chi(G) \leq 1 + \lambda_1(G).$$

Dokaz. Če je $\chi(G) = 1$, potem je G prazen graf in zato $\lambda_1 = 0$. V tem primeru imamo enačaj. Zato predpostavimo, da je $\chi(G) = k \geq 2$. Iz kromatične teorije grafov je dobro znano, da G vsebuje k -kritičen podgraf H , tj. H je k -kromatičen in vsak njegov podgraf je $(k - 1)$ -obarvljiv. Vsak k -kritičen graf pa ima minimalno stopnjo $\geq k - 1$. Torej iz

$$\lambda_1(G) \geq \lambda_1(H) \geq \delta(H) \geq k - 1,$$

takoj dobimo željeno zvezo. ■

Laplaceove lastne vrednosti in število vpetih dreves

Izrek 3 Naj bo G graf z Laplaceovo matriko L . Potem velja:

1. število vpetih dreves v grafu G je enako $\det(L_i)$, pri tem je L_i podmatrika matrike L , kjer izbrišemo i -to vrstico in i -ti stolpec.
2. število vpetih dreves je enako

$$\frac{1}{n} \prod_{i \geq 2} \mu_i(L).$$

Izrek 4 (Cayley) Število vpetih dreves polnega grafa K_n je $\tau(K_n) = n^{n-2}$.

Zgled.

Laplaceove lastne vrednosti in Wienerjev indeks

Poznamo še en, čisto drugačen način izračuna Wienerjevega indeksa dreves, in sicer s pomočjo lastnih vrednosti Laplaceove matrike.

Izrek 5 *Naj bo T drevo na n vozliščih. Če so $\mu_1 \geq \mu_2 \geq \dots \geq \mu_n = 0$ Laplaceove lastne vrednosti za T , velja*

$$W(T) = n \sum_{i=1}^{n-1} \frac{1}{\mu_i}.$$

Zgornji izrek je nepričakovan rezultat, saj povezuje lastne vrednosti in Wienerjev indeks, ki je število, dobljeno na podlagi razdalj v grafu.

Spomnimo se: če za poljuben graf G lastne vrednosti Laplaceove matrike L razvrstimo $\mu_1 \geq \dots \geq \mu_n$, potem velja $\mu_n = 0$. Zgornji izrek takoj implicira, da je pri drevesih $\mu_{n-1} > 0$. Velja pa še več: za vse povezane grafe je $\mu_{n-1} > 0$.

Zgled.

Energija grafa

Energija grafa G , $\mathcal{E}(G)$, je vsota absolutnih vrednosti njegovih lastnih vrednosti:

$$\mathcal{E}(G) = \sum_{i=1}^n |\lambda_i|.$$

Energija grafa neke molekule ogljikovodika je v tesni povezavi z energijo, ki je potrebna za njegovo sintezo.

Naj bodo $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n$ lastne vrednosti grafa G . Ker je $M_1(G) = 0$ (glej posledico), od tod sledi:

$$\sum \{\lambda_i \mid \lambda_i > 0\} = - \sum \{\lambda_i \mid \lambda_i < 0\} = \frac{\mathcal{E}(G)}{2}.$$

Coulson je leta 1940 izpeljal naslednjo formulo za izračun energije grafa:

Izrek 6 *Naj bo G graf. Energija grafa G je*

$$\mathcal{E}(G) = \frac{1}{\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \left(n - \frac{ix\phi'(ix)}{\phi(ix)} \right) dx.$$

V zgornji formuli, ki jo imenujemo tudi Coulsonov integral, je ϕ karakteristični polinom matrike sosednosti, ϕ' pa njegov odvod.

Če je G acikličen graf (torej gozd oz. drevo, če je povezan), potem je karakteristični polinom oblike:

$$\phi(x) = x^n + \sum_{k \geq 1} (-1)^k m_k(G) x^{n-2k}, \quad (2)$$

kjer smo z $m_k(G)$ označili število prirejanj velikosti k v grafu G . Če (2) vstavimo v Coulsonov intergal, dobimo naslednjo posledico:

Posledica 7 *Naj bo graf G gozd. Potem velja:*

$$\mathcal{E}(G) = \frac{1}{\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{x^2} \log \left(1 + \sum_{k \geq 1} m_k(G) x^{2k} \right) dx .$$

Opazimo, da je energija gozda strogo naraščajoča funkcija parametrov $m_k(G)$. Ker ima med vsemi drevesi zvezda najmanj prirejanj, pot pa največ prirejanj (vseh velikosti), takoj dobimo naslednjo posledico:

Posledica 8 *Naj bo S_n zvezda na n vozliščih (tj. $K_{1,n-1}$) in P_n pot na n vozliščih. Nadalje naj bo T_n drevo z n vozlišči, ki ni niti zvezda, niti pot. Potem velja:*

$$\mathcal{E}(S_n) < \mathcal{E}(T_n) < \mathcal{E}(P_n) .$$

Energija fulerenov in nanocevk

Grafi molekul fulerenov in nanocevk so 3-regularni in so brez trikotnikov in štirikotnikov. Velja naslednji izrek:

Izrek 9 *Za energijo grafa molekule fulerena oz. nanocevke G z n ogljikovimi atomi velja ocena:*

$$\frac{3}{\sqrt{5}}n \leq \mathcal{E}(G) \leq \sqrt{3}n .$$

Za lažjo predstavo koeficienta v zgornji neenačbi zapišimo na dve decimalki natančno:

$$1,34 n \leq \mathcal{E}(G) \leq 1,73 n .$$

Zelo razveseljuje dejstvo, da je ocena na obeh straneh (zgornja in spodnja) linearna v številu n (število ogljikovih atomov). Energija fulerena leži v razmeroma ozkem intervalu in je bolj kot od same zgradbe molekule odvisna od števila ogljikovih atomov.